

Píše Jakub Vaněk

(E*forum, 16. 10. 2019)

Autoři převodu *Historie o těžkých protivenstvích církve české* do „jazyka 21. století“, vydaného v loňském roce nakladatelstvím Poutníkova četba, usilují o oživení pozoruhodného českého spisu ze 17. století připisovaného J. A. Komenskému. Způsob, kterým tak činí, se značně liší od zavedeného vydávání starší české literatury. Obecně řečeno, autoři při převodu postupovali tak, aby zdůraznili apelativní a náboženský rozměr textu na úkor některých jeho původních literárních kvalit nebo prvků, díky nimž by se text jakožto historická památka mohl stát předmětem studia.

Zpřístupnění textu časově či kulturně vzdáleného širšímu okruhu současných čtenářů je bezpochyby samo o sobě chvályhodné. Celkové pojetí knihy však provází řada sporných momentů. Je to dáno především problematickým přístupem k historicitě textu a nejasnou povahou samotného převodu do „jazyka 21. století“.

Autorství *Historie* je připisováno **J. A. Komenskému**, který měl spolu s Adamem Hartmannem na starosti sestavení knihy na základě materiálů pocházejících z nejrůznějších zdrojů. V jejím textu lze rozpoznat pasáže ze starých českých kronik (Kosmovy, Hájkovy, Dubraviovy a jiných), dějepisectví jednoty bratrské (text Jafetův ad.) a množství relací z doby kolem Bílé hory (Lyppachovu, Vrbenského, Rosacia Hořovského a především četná do té doby nezveřejněná svědectví). Spis lze ovšem chápat jako historiografický jen ve velmi omezené míře, neboť účel jeho sepsání byl odlišný. Měl vyjít jako součást nového vydání martyrologia Johna Foxe *The Acts and Monuments of the Church*, tedy jako hagiograficky koncipovaná zpráva o utrpení české církve pro víru.

Autorský převod **Jiřího Kostelníka** a **Lukáše Makovičky** prozrazuje chápání *Historie* zcela v těchto intencích. Spis pro ně nepředstavuje historický narativní dokument, který je třeba podrobit pečlivému a systematickému studiu, ale sugestivní, stále aktuální a z náboženského hlediska hodnověrnou zprávu o utrpení, které se podstatně týká také jich samých.

Výmluvný je například způsob jejich zpracování poznámkového aparátu. Ten často slouží k připomenutí náboženského významu (například přijímání pod jednou a pod obojí) nebo k podsouvání biblických aluzí, ale opomíjí vysvětlení historických reálií. Například ve větě ve vydání Poutníkovy četby „V roce 1197 poslal papež Celestýn do Čech a lata via kardinála Petra“ je spojení „a lata via“ doprovázeno poznámkou odkazující na Ježíšův výrok o široké cestě z Matoušova evangelia (*Mt 7, 13*) na základě doslovného českého překladu „po široké cestě“ (s. 24). V kritickém vydání *Historie*

z roku 1989 přitom čteme „A když létu 1197 Petr, kardinál à Lata Via, od papeže Celestýna do Čech poslán byl“ s poznámkou vysvětlující latinské spojení jako místní název (Via Lata).

Přímo je přístup autorů převodu vyjádřen v emfatické „Předmluvě vydavatele“: „[...] předkládaná kniha [je] napsaná také pro nás, křesťany 21. století, abychom stejně jako bratři a sestry století minulých milovali Písmo a drželi se ho, věřili mu a žili jej, protože to je Kristovo slovo pro nás. [...] Křesťané dnes v naší zemi nejsou pronásledováni tělesně, o to více se však potřebujeme povzbuzovat k věrnosti evangeliu Božího slova, protože hrůza hříchu plundruje viditelnou církev skrytě, avšak s dalekosáhlejšími důsledky“ (s. 13).

Vedle citované předmluvy kniha obsahuje také (rovněž jazykově modernizovanou) předmluvu F. M. Bartoše k vydání *Historie* z roku 1922, která je nadepsána jako „Předmluva k předchozímu prvorepublikovému vydání z r. 1922“. Chybí ediční poznámka, komentáře, diferenční slovníček, rejstříky a především původní paratexty, předmluva autorů *Historie*, předmluva vydavatele její prvotní latinské verze i předmluva J. A. Komenského k jejímu druhému českému, amsterodamskému vydání. Jediný určitější údaj, který kniha o práci „převaděčů“ L. Makovičky a J. Kostelníka poskytuje, je odkaz na použité vydání ekumenického překladu Bible z roku 1995.

Tyto jednotlivosti mě vedou k domněnce, že volbu a způsob nadepsání předmluvy F. M. Bartoše lze vysvětlit tak, že se autoři převodu rozhodli z nějakého důvodu ignorovat vydání spisu po době první republiky. *Historie* vyšla od roku 1922 ještě dvakrát, v roce 1952 ve vydání Miloslava Kaňáka a v roce 1989 pak v kritické řadě souborného vydání Komenského děl *Opera omnia* (sv. 9/I) v podrobně komentované edici Věry Petráčkové, Amedea Molnára a Noemi Rejchrtové.

Tuto domněnku potvrzuje také srovnání několika míst vydání *Historie* z Poutníkovy četby s vydáním F. M. Bartoše z roku 1922, s vydáním z roku 1952 a s vydáním v *Opera omnia*. V poznámce „Vysvětlivky a opravy“ ve vydání z roku 1952 uvádí František Šimek místa opravená podle tisků *Historie* ze 17. a 18. století. Všechna tato místa emendovaná ve vydání 1952 (která pochopitelně přejala i *Opera omnia*) nalezneme ovšem ve vydání Poutníkovy četby ve znění neemendovaném, shodném s vydáním z roku 1922. Podobně například chybně uvedený rok úmrtí Štěpána z Kolína (1402) přejímá vydání Poutníkovy četby z Bartošova vydání z roku 1922, a nikoli z *Opera omnia* (kde je uveden chybně rok 1400 podle původního textu a tato nesrovnalost se koriguje v komentáři), ani z vydání z roku 1952 (které uvádí historicky správný údaj 1406).

Ledabylost v přístupu autorů převodu *Historie* je v textu čitelná zejména v prvních částech knihy. Převod předmluvy F. M. Bartoše z roku 1922 „do jazyka 21. století“ trpí věcnými chybami a stylistickými nedůslednostmi. Bartoš například uvádí, že prameny *Historie* pochází z velké části od historiků jednoty bratrské a vyznačují se tak neporozuměním mimobratrskému prostředí. Ve vydání v Poutníkově četbě se však

dočteme, že se spis opírá o historiky cizí bratrskému prostředí, kteří tak nemohli toto prostředí adekvátně postihnout (s. 8). Citace z Komenského *Kšaftu*, kterou Bartoš předmluvu uzavírá, je chybným převodem znejasněna (s. 11).

První kapitoly *Historie* už v převodu trpí méně zásadními nedostatky. V převodu je vyznačuje především snaha vypořádat se s rozsáhlými, složitě vystavěnými souvětími, příznačnými pro prózu humanistického typu. Jejich častým rozkladem na jednoduché věty a doplněním spojovacími výrazy je tak mnohdy narušena stylistická a nezřídka i významová vrstva textu. Přesto jsou vzhledem k záměru „převaděčů“ tyto zásahy pochopitelné. Pro představu o těchto a jiných, zejména lexikálních typech úprav, uvádím ukázkou z první kapitoly textu vydání z roku 1922 a výsledného převodu:

„Ale aniž tak nenasycenému Drahomíry se rozlícení dosti učiněno býti mohlo, pro nemírnou všech křesťanů vyhnání a vyhlazení chtivost, jak by nejrychleji býti mohlo. Povolavši tedy jednoho z nejizlivějších měšťanů, kteréhož Pražanům za rychtáře představila, jménem Palhoje, tomu v svém proklatém úmyslu a po čem nejvíce touží, se vyjevila, i aby skrze něho buď lstí buď mocí to vykonáno bylo, snažně žádala, mzdu hojnou za pilné toho vyřízení slibujíc. Přijal na se tu nešlechtnost, a na 600 přísahou sobě zavázaných mužů v domě svém zbrojí opatřiv, s těmi k domům těch, kteříž pobiti býti měli, pospíšil a je vybojovati usiloval. Ale, že ta věc Božím řízením křesťanům vyjevěna byla, sebrali se i oni v počtu okolo 400 k hájení životů svých. I bili se vespolek tak, že křesťané vítězství obdrželi; a padlo z obojí strany těch, jejichž krví ryňk i ulice pomazány, okolo 800.“

„Ani to však nemohlo ukojit Drahomířinu nenasytanou zlobu. Ve své nemalé chtivosti usilovala o co nejrychlejší vyhnání a vyhlazení všech křesťanů. Povolala tedy jednoho z nejzlomyslnějších měšťanů, kterého ustanovila v Praze rychtářem – jmenoval se Palhoj. Tomu vyjevila své prokleté úmysly a největší touhu svého srdce, a naléhavě ho žádala, aby to buď lstí, nebo silou vykonal. Když vše vyřídí rychle, slíbila mu hojnou odměnu. Palhoj hanebný úkol přijal a vyzbrojil ve svém domě šest set mužů, kteří mu byli zavázáni přísahou. Pak s nimi spěchal k domům lidí, kteří měli být pobiti, a snažil se do nich dobýt. Ale Božím řízením se křesťané o celém záměru dozvěděli, takže asi v počtu čtyř set lidí povstali, aby bránili své životy, a v boji nakonec zvítězili. Na obou stranách padlo dohromady asi osm set lidí a jejich krev tekla po ulicích i náměstí“ (s. 18).

Zdá se nicméně, že postupem textu se stává práce „převaděčů“ vyrovnanější, přesvědčivější a vcelku ji lze hodnotit jako poměrně zdařilou. Problémy spojené s rezignací na kritičtější a metodičtější přístup k edici literárního textu staré doby spolu s téměř absentujícím poznámkovým aparátem však činí knihu paradoxně čtenářsky obtížnou a skrze náboženský zápal jejích vydavatelů až odtažitou.

Za zmínku přitom stojí, že Komenského díla, která nakladatelství Poutníkova četba vydalo v „jazyce 21. století“ dříve (*Labyrint světa a ráj srdce, Zpráva a naučení o kazatelství, Hlubina bezpečnosti*), provázejí komentáře uvádějící kontext, historii

i možnosti výkladu daného textu. Lze tedy doufat, že odhlédnutí od historické povahy literárního textu a rezignace na důkladnější ediční přípravu *Historie o těžkých protivenstvích* neznačí směřování nakladatelství Poutníkova četba k uzavřenosti vůči širší čtenářské obci.

Historie o těžkých protivenstvích církve české je – vedle obětavosti, náboženského sebevědomí a pozoruhodné citlivosti k nejchudším vrstvám obyvatelstva a jejich potřebám – také dokladem destruktivní povahy exkluzivního pojetí náboženství a jeho stigmatizace. Podmanivou evokaci metafyzické souvislosti utrpení určité skupiny lidí s biblickým apokalyptickým narativem, kterou budují zejména závěrečné kapitoly spisu, lze v radikálně změněném kontextu 21. století právem podrobit tázání. Autoři L. Makovička a J. Kostelník z nakladatelství Poutníkova četba zvolili odlišný přístup a pokusili se ze starého textu učinit žitou skutečnost. Střízlivé pochopení jeho role v dějinách víry, náboženství, myšlení a literatury však zůstává otevřenou otázkou.

Makovička, Lukáš / Kostelník, Jiří (eds. a převod): *Jan Amos Komenský. Historie o těžkých protivenstvích církve české: v jazyce 21. století*. Žandov: Poutníkova četba, 2018, 222 s.

www.ipsl.cz